

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІМПЕРАТИВІВ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

А.О.Ярошенко

доцент кафедри теорії та методології соціології

Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

У статті аналізується поняття Імперативу та умови, що супроводжують його виникнення в освітньо-інформаційній політиці держави.

Ключові слова: імператив, освітньо-інформаційна політика.

Поняття "імператив" широко вживається в сучасній науці та практиці. Його застосовують в освіті, геополітиці та геостратегії, теорії безпеки, економіці юриспруденції та інших галузях наукового знання [4, 315-322]. Імперативний характер мають і норми закону. Імперативна норма – це категоричне розпорядження. Вона діє незалежно від волі суб'єктів права.

У словнику іноземних слів імперативом (лат. *imperatives* – наказовий) позначається: 1) граматичний наказовий нахил дієслова; 2) наказ, настійна вимога; 3) філософський і категоричний імператив І.Канта – безумовне етичне веління, нібито спочатку властиве розуму, все моє і незмінне.

Зокрема, Б.І.Черничко відзначає, що в загальносвітовому масштабі захист людства і забезпечення його виживання при постійно зростаючій загрозі небезпек є новим загальнолюдським імперативом, настійним велінням нашого часу.

Одним із таких імперативів на думку С.Глаз'єва є: "Імперативом конкурентоспроможності фірм і країн в умовах глобальної конкуренції стало впровадження нових технологій" [2, 8].

Скільки-небудь істотних розбіжностей в розумінні терміну "імператив" в науковій літературі не спостерігається. Очевидно, що імператив це об'єктивно існуючий чинник детермінації явища, процесу, об'єкту, виступаючий наказовою вимогою. Оскільки в статті йдеться про освітньо-інформаційну політику, то імперативами виступають такі наказові вимоги, які обумовлюють її становлення і розвиток. Їх ігнорування веде до негативних освітньо-політичних наслідків, утиску національних інтересів країни у освітній сфері. Адже, безумовним велінням, вимогою, об'єктивно існуючим чинником інформаційної політики є інформація. Вона лежить в основі будь-якої інформаційної діяльності, будучи однією з основ світогляду.

Разом із тим освітньо-інформаційна політика стала конституюватися зовсім недавно, і для цього були створені певні умови. Пред-

ставляється, що ці умови задають наказові вимоги визначаючи зміст сучасної освітньо-інформаційної політики держави.

До найзначущіших, визначаючих чинників виникнення імперативів освітньо-інформаційної політики відносяться міжнародні, геополітичні, внутрішньополітичні, освітні та інформаційні умови.

Міжнародні умови. Сучасний світ є гігантською системою, або макросистемою, в якій функціонують у взаємозв'язку і взаємодії, в суперечливій відносній єдності різні її елементи, сторони і ланки, що умовно характеризують світову спільноту в двох іпостасях: "по горизонталі" (соціально-політична, техніко-економічна, освітньо-політична, інформаційна сфери) і "по вертикалі" (народи, нації, країни, держави та їх союзи і коаліції).

Розвиток сучасних міжнародних відносин супроводиться процесами, пов'язаними з розпадом багатонаціональних і виникненням нових держав, розпуском та відтворенням різних союзів, зміною політичних режимів і територіальних меж. Колишні союзники стали суперниками, супротивники – партнерами, а нейтральних держав налічується все менше.

У той же час світ став більш взаємопов'язаним і взаємозалежним. Як вважається в багатьох наукових працях, найважливіше значення у відносинах між країнами і народами набула глобалізація [6].

Зміна характеру міжнародних відносин надає істотний вплив на трансформацію їх інформаційної складової. У цьому значенні інформація, її обмін і розповсюдження – це ті чинники, які вже сьогодні визначають можливість держав на міжнародній арені. Очевидно, що зміна характеру і зміст відносин на міжнародному рівні сприяли становленню і розвитку інформаційної політики в глобальному масштабі, що виражається в неухильному зростанні інформаційних обмінів, інформаційній взаємодії між державами, націями і народами, здійснюваному на самих різних рівнях розвитку. Динамічно розвиваючись інформаційні відно-

шенні надають вплив на інші типи і форми відносин, включаючи освітні.

В системі освіти з'явилися національні університети і перші технопарки. Більш ефективним стало співробітництво українських вищих закладів освіти із зарубіжними партнерами. Україна підписала Лісабонську конвенцію щодо визнання кваліфікацій у галузі вищої освіти, ратифіковану Верховною Радою України. Останнє дало змогу розпочати двосторонні переговорні процеси щодо визнання документів про освіту з рядом зарубіжних країн, зокрема, з Великою Британією, Німеччиною, Румунією, Росією та іншими країнами СНД, більш активно рухатись у напрямках, започаткованих Болонським процесом [1].

Міжнародні інформаційні відносини носять відкритий, масовий, закритий характер. Сьогодні переважне число країн світу можна назвати "відкритим суспільством". Вони все більше інтегруються в світовий інформаційний простір підвищуючи роль інформаційних обмінів.

Ефективне вирішення проблеми інформатизації освіти було б неможливим без участі провідних вітчизняних організацій та іноземних компаній, що працюють у галузі інформаційних технологій.

На думку багатьох авторів, у сучасних умовах почав складатися новий міжнародний інформаційний порядок.

Під новим міжнародним інформаційним порядком слід розуміти свідомо регульований світовою спільнотою процес перетворення в основі якого лежать нові інформаційні технології і основоположні принципи: свобода інформації, невтручання за допомогою засобів масової інформації у внутрішні справи держав, заборона помилкової пропаганди тощо.

У свою чергу і світовий освітній простір об'єднує національні освітні системи різного типу і рівня, що розрізняються за філософськими і культурними традиціями, рівнем мети і задач, своїм якісним станом. Тому слід говорити про сучасний світовий освітній простір як про єдиний організм за наявності в кожній освітній системі глобальних тенденцій і збереження різноманітності, що формується. В світовій системі освіти виділяють певні глобальні тенденції:

1) прагнення до демократичної системи освіти, тобто доступність освіти всьому населенню країни і спадкоємність його ступенів і рівнів, надання автономності і самостійності навчальним закладам;

2) забезпечення права на освіту всім охочим (можливість і рівні шанси для кожної людини отримати освіту в навчальному закладі будь-якого типу, незалежно від національної і расової приналежності);

3) значний вплив соціально-економічних чинників на отримання освіти (культурно-освітня монополія окремих етнічних меншин, платні форми навчання, прояв шовінізму і расизму);

4) збільшення спектру навчально-організаційних заходів, направлених як на задоволення різносторонніх інтересів, так і на розвиток здібностей учнів;

5) розростання ринку освітніх послуг;

6) розширення мережі вищої освіти і зміна соціального складу студентства (стає більш демократичним);

7) у сфері управління освітою пошук компромісу між жорсткою централізацією і повною автономією;

8) освіта стає пріоритетним об'єктом фінансування в розвинутих країнах світу;

9) постійне оновлення і коректування шкільних і вузівських освітніх програм;

10) відхід від орієнтації на "середнього учня", підвищений інтерес до обдарованих дітей і молодих людей, до особливостей розкриття і розвитку їх здібностей в процесі і засобами освіти;

11) пошук додаткових ресурсів для навчання дітей з відхиленнями в розвитку, дітей-інвалідів. Світова освіта поліструктурна: для нього характерні просторова (територіальна) і організаційна структури. В рішенні проблем світової освіти важливе значення набувають великі міжнародні проекти і програми, оскільки вони з необхідністю припускають участь різних освітніх систем.

Таким чином, просторова структура світової освіти утілює територіальні і статистичні пропорції в розвитку національної системи кожної країни, окремих регіонів і континентів.

Геополітичні умови. Геополітичні трансформації кінця ХХ ст. зробили істотний вплив на формування і становлення нової освітньо-політичної архітектури світу.

З геополітичної точки зору нова інформаційна ера міняє традиційні уявлення про символи могутності і способи досягнення світового панування. Розвиваючи відому формулу Х.Маккіндера, можна сказати, що одне залишається незмінним – хто контролює простір, той володіє світом. При цьому необхідно мати на увазі, що змінюється сам цей простір. Якщо спочатку йшлося про наземний простір, потім в нього включили повітряне і морське, то тепер йдеться про включення віртуального простору (кіберпростір). Це нове поле геополітичного протистояння – інформаційна інфраструктура ("транспорт інформації").

Таким чином, у перетворенні світу важливе значення набувають геополітичні трансформації, оскільки вони зумовлюють необхідність побудови відносин з державами іншими гео-

політичними суб'єктами, залежність від просторово-територіального чинника. Від останнього, у свою чергу, залежить побудова і функціонування інформаційної інфраструктури, спрямованість інформаційних потоків обмінів і відносин, тому аналіз геополітичних умов виступає як складова. "Цілком очевидно, – відзначає А.І.Поздняков, – що людина відрізняється від тварин саме свідомістю, розумом. Мозок людини, його нервова система – це інформаційна система, функціональні можливості якої отримання, запам'ятовування, обробка та передача інформації значно перевершують можливості тварин. Але і уразливість цієї системи вища. Зрозуміло, наприклад, що за допомогою цілеспрямованої інформаційної дії практично неможливо підвести до самогубства тварину або дитину. Підлітка ж і тим більше дорослу людину – можливо. Менш очевидно, але, безперечно, що для дорослих людей, на відміну від дітей, рани душі більш болючі від тілесних ран і довше не заживають" [6].

У формуванні умов виникнення імперативів освітньо-інформаційної політики істотну роль відіграють внутрішньополітичні відносини. Їх характер, зміст і спрямованість складають умови, в яких позначаються сучасні внутрішньодержавні імперативи.

Внутрішньополітичні умови. Для України, зокрема, вони формуються під впливом ряду подій і процесів, що носять демократичний та інформаційний характер. Перехід до демократії і політичного плюралізму, ринкової економіки і поліваріантності соціокультурного розвитку стає визначальним чинником в діяльності держави, органів влади і управління. Разом з тим в сучасній демократичній державі виняткову роль грають процеси, пов'язані з переходом до інформаційної цивілізації. У цьому значенні ключова роль в суспільному житті належить цивільному суспільству, яке повинне володіти розвинутими інформаційними ресурсами. Стрімке розповсюдження нових інформаційних технологій та Інтернету відкриває великі можливості для конкретних держав.

Проголошений в Україні пріоритет прав особи над правами держави припускає надання громадянам свободи пошуку, отримання, передачі, виробництва і розповсюдження інформації будь-яким законним способом [5].

У даному випадку право громадян на інформацію у освітній сфері може включати наступне: а) право знати про створення і функціонування всіх інформаційних систем, які зачіпають освітню сферу; б) право давати згоду на збір особової інформації для освітньо-політичної мети; в) право перевіряти достовірність такої інформації і оспорювати недостовірну інформацію (або дезінформацію) як в ад-

міністративному так і в судовому порядку; г) право на інформацію про діяльність державних органів та інститутів по забезпеченню безпеки та інші.

Все це свідчить про те, що одним із пріоритетних напрямків сучасного світового розвитку держав є державно-правова інформаційна політика. А саме, в Україні під державно-інформаційною політикою розуміється "сукупність головних напрямів і способів діяльності держави по отриманню, використанню, розповсюдженню і зберіганню інформації" [3].

Таким чином, найважливішою умовою, що визначає освітньо-інформаційну політику держави, є свобода інформаційної взаємодії усередині суспільства, заснована на праві і законі.

Освітньо-політичні умови. Доктринальні установки і стратегічні концепції переважної більшості країн світу розглядають освіту як традиційний засіб досягнення політичної мети. При цьому діапазон умов її застосування не тільки не звузився, але і набув тенденцію до розширення.

Освітній компонент державної потужності продовжує розглядатися як домінуюча складова системи реалізації і захисту національних інтересів. Залишається реальністю наявність у розвинутих країн світу високого рівня освітнього потенціалу.

Від часу проголошення незалежності в Україні здійснено ряд важливих кроків щодо збереження колишньої системи освіти, її реформування згідно з потребами практики, формування власної національної моделі освіти, яка б забезпечила потреби національного державотворення, культурного відродження, входження України у світ в якості потужного, дієздатного, конкурентоспроможного суб'єкта міжнародної діяльності і надійного партнера.

Особливе значення для реалізації цих завдань має прийнята другим Всеукраїнським з'їздом працівників освіти і затверджена указом Президента України Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Доктрина утверджує реалістичний курс розвитку освіти в контексті постсоціалістичних перетворень, умовах утвердження демократичних і ринкових відносин, становлення інформаційного суспільства, перманентного оновлення й актуалізації знання у світовому глобалізаційному просторі.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується як етап її модернізації в контексті вимог Болонського процесу, входження в європейський освітній простір. Цей рух обумовлений реальними змінами, що відбулися на теренах Європи і світу. Він є своєрідною відповіддю на виклики глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення мігра-

ційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів, а головне – об'єктивно сформованої потреби навчатись "жити разом", зберігаючи власну етнічність, культуру, релігію тощо й, водночас, розуміючи й поважаючи один одного згідно зі спільними нормами і стандартами [1].

Відмінною рисою, характерною для сучасних освітньо-політичних відносин, є "переклад" освітнього процесу з глобального на регіональний і місцевий рівні. До того ж на цих рівнях освіта в основному пов'язана з рішенням проблем між агресивними угрупованнями і владою, між самими цими угрупованнями, але не між державами.

Велике значення має пошук можливостей досягнення освітньо-інформаційного панування. Технологічний переворот відбувається в освіті особливо у зв'язку із застосуванням міні-комп'ютерів. Проводиться інформаційна модернізація освітньої діяльності. В цьому значенні інформаційні технології розглядаються як нерв новітньої освітньої діяльності, його рушійна сила.

Інформаційні умови. Вони мають визначальний вплив на освітньо-інформаційну політику, оскільки відображають сукупність умов і чинників, в яких протікають освітньо-інформаційні процеси. Їх дослідження може виявитися корисним для осмислення причин виникнення імперативів освітньо-інформаційної політики. До найважливішим з них можна віднести: а) неухильне зростання швидкості передачі інформації; б) збільшення об'ємів її розповсюдження; в) більш повне використання зворотних зв'язків; г) збільшення об'ємів інформації; д) наочна передача інформації людині; ж) зростання технічної оснащеності управлінської праці.

Найважливішим чинником, що впливає на розвиток інформаційної сфери є зростання об'єму інформації. Йдеться не стільки про інформацію розвідувального характеру, хоча і вона не виключається, скільки про інформації, одержувану внаслідок наукових відкриттів, дослідницької діяльності.

Таким чином, інформатизацію можна розглядати як імператив інформаційної політики. Відносно конкретного суспільства можна стверджувати, що інформатизації піддаються всі його складові.

Серед інформаційних потреб особливу роль грають ті, які пов'язані з освітньою діяльністю. Це обумовлено:

- новими вимогами громадян до політичного керівництва по використанню освіти для захисту національних інтересів;
- прагненням громадян до безпосередньої участі у виробленні і реалізації освітньої політики держави і контролі над його освітньою організацією;
- необхідністю забезпечення підтримки громадянами діяльності самої освітньої організації держави;
- залежністю ефективності функціонування освіти держави від освітньо-інформаційного потенціалу і ресурсів держави і суспільства.

Таким чином, викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що існують об'єктивні процеси, тенденції і закономірності, які обумовлюють появу об'єктивних вимог до освітньо-інформаційної сфери. Ці вимоги є найістотнішими умовами виникнення освітньо-інформаційної політики.

Отже, нинішні умови в області міжнародних, геополітичних, внутрішньосуспільних і освітньо-політичних відносин, а також власне інформаційна сфера детермінують появу імперативів освітньо-інформаційної політики. До найістотнішим з них можна віднести:

- трансформацію освітньої сфери і освітньої справи відповідно до умов інформаційного суспільства;
- інформатизацію суспільства, як об'єктивну закономірність суспільного прогресу;
- розширення спектру і змісту інформаційних потреб та інтересів в освітній сфері;
- активізацію негативних проявів інформаційної дії на освітню область;
- зростаюча роль інформаційної діяльності в освітній сфері.

Розкриття змісту названих імперативів і складає важливу задачу дослідження як в теоретичному так і в практичному плані, оскільки знання цього змісту, а також суб'єктивних можливостей конкретної країни є основою для визначення найбільш значимих пріоритетів освітньо-інформаційної політики держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2006 – 501 с.
2. Глазьев С. Новая эпоха – новый смысл для российской политики // Независимая газета. – 2000. – № 10. – 21 января. – С. 8.

3. *Звегинцев В.А.* Проблема отношений человека и машины в компьютерной революции // Вопросы философии. – 1986. – № 3. – С. 45-49.
4. *Клехо Ю.Я.* Образовательный императив. – М.: Изд-во Исслед. центра проблем качества подготовки спец., 1998. – С. 315-322.
5. *Конституція України:* Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
6. *Поздняков А.И.* Інформаційна безпека особи, суспільства, держави // Безпека. – 1994. – № 5. – С. 67-75.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2008 р.